

Magda Borysławska

Wydział Neofilologii UW

Instytut Germanistyki

Streszczenie pracy doktorskiej “Od stygmatyzacji do masowej zagłady. Prześladowania homoseksualistów w Trzeciej Rzeszy we wspomnieniach ofiar”

Celem niniejszej rozprawy doktorskiej jest rekonstrukcja prześladowań mężczyzn homoseksualnych w okresie Trzeciej Rzeszy poczynając od stygmatyzacji na poziomie symboliczno-kulturowym poprzez stopniową izolację, a skończywszy na fizycznej eksterminacji. Analiza obejmuje mechanizmy wytwarzania dewiacji i społecznych kategoryzacji ze wskazaniem poszczególnych etapów paniki moralnej poprzedzających bezpośrednią eksterminację. Ponadto celem pracy jest zrekonstruowanie sposobów funkcjonowania homoseksualnych mężczyzn w homofobicznym systemie. Według głównej tezy rozprawy stygmatyzacja nieheteronormatywnych mężczyzn zarówno na poziomie praktyk dyskursywnych, jak i na poziomie zinstytucjonalizowanych działań aparatu państwa, była wyrazem paniki moralnej. Według tezy pomocniczej stygmatyzacja w przestrzeni dyskursu publicznego przyczyniła się do stopniowego ukonstytuowania się intencji ludobójczej, a w konsekwencji do fizycznej eksterminacji.

W celu weryfikacji powyższych tez oraz uporządkowania obszaru badawczego sformułowano następujące pytania badawcze: Jaką reakcję społeczną wywołało wykreowane zagrożenie? Jakie cechy tej reakcji pozwalają sklasyfikować ją jako panikę moralną? Jakie strategie dyskursywne w obszarze biopolityki i technik rządzenia były stosowane, aby racjonalizować i legitymizować przemoc wobec homoseksualistów? Jakich strategii narracyjnych używały ofiary, aby opisać swoje doświadczenia? W jakich kontekstach krzyżowały się wymiary tożsamościowe, takie jak orientacja psychoseksualna, narodowość, a także męskość w świetle heteroseksistowskiego reżimu? W jaki sposób biopolityczne wizje zdrowego ciała manifestujące się m.in. w hegemonicznym wariancie męskości rzutowały na status symboliczny nieheteroseksualnych mężczyzn? Które elementy projektu eksterminacji nieheteronormatywnych mężczyzn miały charakter ludobójczy?

Praca wpisuje się w tradycję badań literatury dokumentu osobistego, wnosząc w nią integratywne podejście do metody biograficznej uzupełnione o perspektywy zorientowane socjologicznie. W części empirycznej analizie poddano materiał składający się z 4 autobiografii, 2 zbiorów tekstów autobiograficznych, 1 biografii zawierającej wspomnienia

głównego bohatera, 1 zbioru akt spraw dotyczących paragrafu 175 z sądu w Berlinie. Do aparatu metodologicznego pracy włączono narzędzia wykorzystywane w badaniach literaturoznawczych, np. trójkąt autobiograficzny, pakt autobiograficzny, heterotopie, figuralność dyskursu świadectw, a także w badaniach socjologicznych, szczególnie wywodzące się z interakcjonizmu i konstruktywizmu, np. teorię etykietowania, kontroli społecznej, przemysłu kulturowego. Opisano je w teoretycznej części pracy. Interdyscyplinarną perspektywę zastosowano zarówno na etapie identyfikacji problemu badawczego, jak i do opisu i wyjaśniania badanych zjawisk. Takie podejście pozwoliło na odczytanie tekstów autobiograficznych jako zapis indywidualnego sposobu typizacji ukształtowanego na podstawie zasobu wiedzy podręcznej zgromadzonej w trakcie dotychczasowego życia, a po drugie jako udokumentowanie rzeczywistości polityczno-społecznej. Model paniki moralnej dał podstawy do przeanalizowania dyskursywnego kształtowania się postaw homofobicznych i stopniowego racjonalizowania intencji ludobójczej. Kolejne rozdziały części empirycznej przybliżają specyfikę poszczególnych faz paniki wokół homoseksualności. Usystematyzowano w nich zarówno instytucjonalne, jak i pozainstytucjonalne aspekty prześladowań, m.in. stygmatyzację i wykluczenie społeczne, zaostrzenie paragrafu kodeksu karnego penalizującego homoseksualizm, denuncjacje ze strony osób cywilnych, policyjne łapanki, kastrację, sterylizację, zaostrzony rygor w obozach koncentracyjnych, w tym izolację, pracę przymusową, kary regulaminowe i pozaregulaminowe, a także szykany i przemoc ze strony współwięźniów. Przeanalizowano hierarchię opartą na złożonej sieci władzy i współzależności, według której organizował się obozowy świat społeczny.

W rozprawie wykazano, że reakcja społeczna na sztucznie wykreowane zagrożenie wykazywała symptomy paniki moralnej, takie jak nerwowość społeczna, wrogość wobec stygmatyzowanej grupy, nieproporcjonalność reprezentacji zagrożenia w dyskursie publicznym oraz podejmowanych działań prewencyjnych, liczne predykcje i diagnozy eksperckie, nieprzewidywalność trajektorii paniki, konsens co do powagi problemu i konieczności zwalczania go. Według głównych wniosków płynących z analizy materiału empirycznego prześladowania homoseksualistów miały charakter procesualny i wielowymiarowy, a bezpośrednią eksterminację poprzedzały działania na poziomie ideologicznym i biopolitycznym, które legitymizowały homofobię i przemoc oraz doprowadziły do ukonstytuowania się intencji ludobójczej skierowanej przeciwko “wrogom moralności i narodu”.

Słowa kluczowe: homoseksualność, Trzecia Rzesza, stygmatyzacja, panika moralna, dyskurs ideologiczny, literatura dokumentu osobistego

Warszawa, czerwiec 2022

Magda Borysławska

Magda Borysławska